

Úkol 1

Učebnice říká, že veřejné statky a společné zdroje zahrnují externalitu.

- a) Jsou externality spojené s veřejnými statky pozitivní, nebo negativní? Pro odpověď použijte příklady. Je množství, které by poskytl trh větší, nebo menší než efektivní?

Pozitivní. Protože prospěch jednoho člověka z veřejného statku nesnižuje prospěch ostatních, je společenská hodnota veřejných statků podstatně vyšší než soukromá hodnota. Příklady zahrnují národní obranu, znalosti, nezacpané silnice bez mýta, nepřelidněné parky apod. Protože veřejné statky nejsou vylučitelné, trh by poskytl nulové množství, tj. menší než efektivní množství.

Přemýšlejte o pouličním osvětlení. Každý zimní večer jdete domů a už je tma a je to nepříjemné a rozhodně byste ocenili osvětlení. Zaplatit veřejné osvětlení pro celou ulici je drahé a pokud nejste milionář, tak to dělat nebudete. Pokud ale byste přeci jen něco takového udělali, tak to vaše rozhodování je „náklady na osvětlení“ vs. „benefit z toho, že já nebudu muset chodit potmě“, navzdory tomu, že rozhodování z pohledu social planner je „náklady na osvětlení“ vs. „benefit z toho, že celá ulice nebude chodit potmě“. To je kde se bere pozitivní externalita, jedinec by při rozhodování nedostatečně zahrnul celou řadu benefitů.

- b) Jsou externality spojené se společnými zdroji pozitivní, nebo negativní? Pro odpověď použijte příklady. Je množství, které by poskytl trh větší, nebo menší než efektivní?

Negativní. Protože společné zdroje jsou rivalitní, ale nevylučitelné ze spotřeby, jejich užití jedním člověkem snižuje prospěch ostatních. Pokud lidé mohou užívat společné zdroje za nulovou cenu, lidé je nadužívají – jejich soukromé náklady na použití tohoto zdroje jsou nižší než společenské náklady. Příklady zahrnují ryby v oceánu, životní prostředí, zacpané silnice bez mýta, přelidněné parky apod.

Úkol 2

Uvažujte o statcích a službách poskytovaných (místní) vládou:

- a) Do jaké kategorie (dle klasifikace z přednášky) spadají: 1) služby policie, 2) shrabování sněhu ze silnice, 3) vzdělání, 4) venkovské cesty a 5) městské ulice.

Obecná poznámka: trochu mě v tomhle příkladu trápí rivalita u jednotlivých příkladů. Mám pocit, že snad u všech případů záleží rozhodnutí o rivalitě na konkrétním předpokladu „poptávky“ (poptávka je v uvozovkách, protože nejde o tržní poptávku). A tedy ta vlastnost je taková lokální (ne geograficky, ale že záleží na předpokladech). Pokud je hodně dopravních nehod, hodně sněhu všude, hodně studentů, hodně lidí a k tomu málo policie, málo hrabačů, málo tříd a škol, a nedostatečně široké ulice, tak lze všechny z pojmů zde diskutovaných považovat za rivalitní statky. V opačném případě, snad skoro nic z toho. Tak to mějte na paměti.

Policie je podle Mankiwa přirozený monopol, protože policie může některé obvody města ignorovat, tj. lze vyloučit ze spotřeby (včetně toho, když někdo přijde ohlásit na policii, že mu někdo ukradl kolo a policii ho bude ignorovat); není však rivalitní. Pokud by jí bylo příliš málo na řešení všech zločinů, pak by byla i rivalitní – a stala by se soukromým statkem.

Shrabování sněhu je nejspíše společný zdroj – jakmile je sníh shrnut, není už služba vylučitelná. Ale je rivalitní, zvláště po husté chumelenici, protože shrabání jedné ulice znamená zanedbání jiné.¹

Vzdělání je soukromý statek (s pozitivní externalitou). Je vylučitelný – kdo nezaplatí, může být (technicky) vyloučen. Je rivalitní, protože přítomnost dalšího studenta ve třídě snižuje prospěch ostatních. Tady je určitě lepší přemýšlet o terciálním vzdělání, které je rozhodně vylučitelné. A ta rivalita je lokální v podobném smyslu jako policii a hrabání sněhu, pokud jsme na hranici kapacity (velikost škol, tříd atd) tak je rozhodně rivalitní, pokud chtějí studovat dva studenty a mám 5 učeben a 10 učitelů, tak není moc o čem se bavit.

Venkovské ulice jsou veřejné statky – jsou nevylučitelné (nevyplatí se to) a nerivalitní, protože nejsou ucpané.

Městské ulice jsou společné zdroje, když jsou zacpané – nejsou vylučitelné, ale jsou rivalitní. Když nejsou ucpané, pak jsou veřejným statkem, protože nejsou rivalitní.

- b) Proč myslíte, že vláda poskytuje statky a služby, které nejsou veřejné?

Vláda může poskytovat soukromé statky (jako např. vzdělání, veřejná sportoviště) kvůli pozitivní externalitě nebo kvůli omezení negativních externalit (systémová rizika pro stát). Samotná kapitola je struktura a optimalita poskytování veřejných statků pro politické cíle.

Pro přemýšlení: existuje široká literatura, která studuje, jak a jaké (veřejné a soukromé) statky budou častěji poskytovány v jiném politickém systému. Ve většinovém systému strany/politici ke zvolení musí získat většinu v jednotlivých státech/území, a proto mají motivaci cílit (soukromé ale i veřejné) statky podle geografických oblastí – sportoviště, bazén, silnice atd. Naopak v poměrovém systému potřebují strany/politici víceméně každý hlas (to není nutně triviální lineární problém – hlas, který je přehoupne přes 5 % je mnohem důležitější, než jiný hlas atd.), a proto poskytují statky častěji podle socio-ekonomických charakteristik svých voličů.

¹ IMHO, oboje policii i shrabání sněhu je stejně rivalitní. V momentu, kdy je dostatek policii nebo hrabačů, není problém. Pokud je ale potřeba jedno policejní auto u 5 nehod, nebo 1 hrabač na 5 ulicích je tu evidentně rivalitní problém.

Úkol 3

Luděk miluje sledování zápasů svého oblíbeného fotbalového týmu ve veřejnoprávní televizi. Pokud by televize chtěla vybrat peníze za sledovanost, Luděk je nepošle.

- a) Jaký název mají ekonomové pro lidi Luděkova typu?

Luděk je v tomto případě černý pasažér (free rider). Získává požitek (sleduje zápasy svého oblíbeného fotbalového týmu), ale vyhýbá se jeho placení.

- b) Jak může vláda vyřešit problém s lidmi, jako je Luděk?

Vláda může televizi sponzorovat a potřebné finance vybrat z daní. V ČR má tato daň krycí název „koncesionářský poplatek“. (Plus veřejnoprávní televize má prostor nebýt tlačena vysílat to, co se bude lidem líbit, aby se užívala.)

- c) Jak může takový problém vyřešit soukromý trh?

Řešení je víc:

- 1) Vysílat pořad na kabelové televizi nebo kódovat signál (což zajistí vyloučitelnost ze spotřeby),²**
- 2) Vložit do pořadu reklamu a prodávat reklamní čas. V tomto případě divák nepřímo platí tím, že část času nesleduje oblíbený pořad.**

Úkol 4

Místní samospráva rozhodla o přeměně opuštěného pozemku u Frantova domu na městský sad. Zasázeli zde slivoně švestky a místní obyvatelé mohou bez poplatku užívat sad jako park a mohou sbírat švestky pro svou vlastní potřebu. Toho využijí i Luděk s Frantou a mají v plánu si pálit doma slivovici.

- a) K jakému typu tržního selhání tu pravděpodobně dochází?

Obyvatelé budou sbírat vyšší než společensky optimální množství švestek – budou jich chtít spotřebovat takové množství, které odpovídá nulové ceně. Přitom švestky jsou vzácný statek a jejich společenské náklady nejsou nulové. Obyvatelé se budou snažit nasbírat co nejvíce švestek pro sebe co nejdříve (třeba i ne zcela zralých), než aby je předběhl někdo jiný a švestky vysbíral. Obyvatelé též nebudou nutně sbírat švestky jen pro vlastní spotřebu, ale budou je prodávat na trhu v sousedním městě. Sad může také přilákat nelegální sběrače z jiných měst. Nápor sběračů

² Tohle je pravda jen částečně. Pokud omezíme sledování fotbalu lidem, kteří neplatí tak ano. Veřejnoprávní televize (a ostatní média samozřejmě) ale mají i další funkce, které nás ovlivňují i když televizi nesledujeme. Nálada ve společnosti, nějaká kontrola politických a finančních zájmových skupin atd. To jsou rovněž zásadní služby (veřejnoprávních) médií, na kterých budou lidé free-riderovat, i když bude vysílání kódované.

poničí stromy. Pokud bude sad malý v poměru k počtu obyvatel města, volný vstup může poničit trávu mezi stromy.

Diskutujte, zda a do jaké míry, mohou následující opatření problém tržního selhání vyřešit. Uvažujte nad dalšími ekonomickými výhodami a nevýhodami (např. celkové náklady, transakční náklady) každého opatření.

- b) Samospráva rozdělí sad na jednotlivé stromy a daruje každý strom jedné domácnosti. Domácnost tak má výhradní právo sběru švestek pouze z konkrétního stromu.

Privatizace stromů pro každou rodinu řeší fundamentální aspekt problému, tj. nulovou cenu švestek. Každá rodina má jasně definovaná vlastnická práva k švestkám na svém stromě, nese veškeré náklady a výnosy sběru švestek. Nemá už motivaci posbírat co nejvíce jablek co nejdříve.

Dílčí problémy tohoto opatření jsou: Pravděpodobně by vedlo k neefektivní situaci, pokud by některé stromy zůstaly neočesány, protože by o švestky jedna rodina neměla zájem, zatímco jiná by uvítala více švestek, než urodil její strom. Pokud by rodina s nízkou preferencí pro švestky mohla úrodu ze svého stromu prodat rodině s vyšší preferencí, tato transakce by zvýšila efektivnost, avšak nese s sebou transakční náklady. Politika „strom pro každou rodinu“ s sebou také nese náklady na její vynucování – tedy například na hlídače, který bude sběrače kontrolovat, zda jsou rezidenty města či neočesávají cizí strom.

- c) Samospráva pokračuje v udržování sadu, ale veškeré švestky prodává na trhu a výtěžky reinvestuje do sadu další rok.

Prodej švestek na volném trhu vede ke spotřebě efektivního množství švestek. Místní rodiny budou kupovat švestky podle toho, zda cena je nižší než jejich ochota platit za další švestky. Sad však opět potřebuje hlídače, který tentokrát kontroluje, že švestky nesbírá žádná soukromá osoba.

- d) Samospráva bude vybírat poplatky za vstup do sadu.

Poplatek za vstup odradí část návštěvníků od toho, aby do sadu vstoupili a vůbec začali trhat švestky. V tomto se problém nadměrného sběru švestek zmírní. Ovšem pro návštěvníky, kteří budou ochotni do sadu vstoupit i po zaplacení vstupného, bude *marginální* cena za sběr dalšího švestek nulová. Budou mít tedy stejnou motivaci natrhat co nejvíce švestek co nejrychleji, a problém zůstává stejný.

Vstupné též odradí část návštěvníků, kteří užívali sad jen k procházkám, a tudíž nepřispívali k problému nadužívání společného zdroje. Sad opět potřebuje osobu vybírající vstupné.

- e) Samospráva zavede pravidlo, že každá domácnost může sebrat a vynést nejvíce 2 kilogramy švestek za rok.

Situace obdobná té z bodu b), která by však trpěla vyššími náklady na evidenci nasbíraných jablek. Mimochodem tady je příklad toho, že práva nejsou přenositelná. Nelze prodat můj „nárok“ na 2 kg švestek někomu jinému, což by vedlo k optimální alokaci.

- f) Samospráva bude vybírat „daň ze sběru“ z každé švestky, kterou domácnosti sklídí/posbírají.

Teoreticky efektivní situace. Při správně nastavené ceně za jablko sad zachován v dobrém stavu a jablka jsou alokována těm s nejvyšší ochotou platit. Sad však potřebuje výběrčího poplatku a někoho kdo bude kontrolovat.

Úkol 5

a) Jaký typ statku/služby je Google?

To se ukazuje jako netriviální otázka. Vyhledávání na google je nerivalitní, pokud jeden člověk vyhledává, nijak to nebrání někomu jinému. Zajímavější je vylučitelnost ze spotřeby. V momentě, kdy používáme google z anonymního prohlížeče, tak je spíše nevylučitelný. Pokud ale jde o založení profilu, používání emailového účtu atd., pak k tomu je potřeba souhlas se zpracováním dat, a tím se google služba stává vylučitelná. Pokud člověk „neplatí“ informacemi o osobě, pak je vyloučen z používání. Tedy záleží na přesném popsání toho, co považujeme za službu google, podle toho půjde o přirozený monopol nebo veřejný statek.

Alternativně můžeme službu google vnímat z pohledu firmy, která se snaží inzerovat, respektive poskytnou svoji nabídku na prvním místě po vašem vyhledávání, v takovém případě jde o rivalitní službu. Nemůžou dvě – tři firmy mít reklamu na prvním místě. Pak jde o soukromý statek.

b) Jaký je (zhruba) obchodní model, který umožňuje jeho poskytování?

Na začátku internetové éry mohli lidé zadat do vyhledávače Google heslo a získali výsledky bez toho, aby museli něco platit. Tato služba byla velice nápomocná zákazníkům, ale Google by brzy zbankrotoval. Řešením byla placená reklama, stejně například jako u televize či v novinách. V současnosti při vyhledávání na Googlu (stejně jako ve většině ostatních webových vyhledávačích) se vám ve výsledcích objevuje i placená reklama. Tato reklama je v důsledku pro inzerenta efektivnější než například reklama v novinách. Pokud jako prodejce kopírky inzeruji v novinách, přečte si inzerci pouze malý podíl čtenářů daných novin, kteří si chtějí koupit kopírku. Oproti tomu inzerce na Googlu zajišťuje, že ten, kdo vyhledává výraz „kopírka“ bude s vyšší pravděpodobností potenciální kupující kopírky. Proto reklama na jakémkoliv internetovém vyhledávači je více nákladově efektivnější než reklama v novinách a toho Google využívá.

Úkol 6

Wikipedia je jednou z nejvytíženějších webových stránek se vším, co k tomu patří, tj. značné náklady na provoz.

a) Jaký typ statku/služby je Wikipedia?

Jedná se též o veřejný statek. Webové stránky jsou veřejně přístupné a informace na nich jsou dostupné bez jakéhokoliv poplatku -> nevylučitelnost ze spotřeby. Z podstaty věci se Wikipedie nesnaží o vylučitelnost ze spotřeby, podobně jako vyhledávač Google. Tyto informace jsou i nerivalitní, pokud získám danou informaci na webových stránkách Wikipedie, neznamená to, že nikdo jiný již tuto informaci nemůže využít.

Alternativně pokud je služba wikipedie nechat vás napsat informace/text ke konkrétnímu tématu, tak pak jde o rivalitní vlastnost. Ke každému tématu je vždy jen jeden text.

b) Jaký je (zhruba) „obchodní“ model, který umožňuje jeho poskytování?

Jedná se o jednu z řad dobrovolnických organizací, která nabízí obsah (informace) na základě dobrovolnické činnosti jednotlivých přispěvatelů, kteří dobrovolně a zdarma vytvářejí obsah stránek a náklady na provoz jsou placeny dobrovolnými příspěvky jednotlivých uživatelů a organizací skrze neziskovou organizaci Wikimedia Foundation. Většina uživatelů (98 %) využívá Wikipedii bez placení dobrovolného příspěvku a jsou tedy tím, co ekonomové nazývají *černým pasažérem* – využívají benefitů této služby, ale nenesou náklady na tuto službu.